چنینی زمانیی دهقهکانی (نالی) له ئاستی پیکهاتهییدا

پ.ى.د.دلشاد عهلى محمد- م.د.ئاڤان عهلى ميرزا / زانكۆى سليمانى/ سكولّى زمان

يێشەكى

لهم لیکوّلینهومیهدا(*) ، ههولّ دهدمین ئهو راستی یه بخهینه بهردهست که به رووکردنه ئهم ئاستهی چنینی دهقی شیعری که ئاستی پیکهاتهیی یه دهتوانریّ وهلّامی ئهو پرسیاره بدریّتهوه کهچی وا له دهقیّکی زمانی دهکات ببیّته دهقیّکی شیعری ؟ بهو پیّ یهی زمانی شیعری بو خوّی سهرجهم پیکهاتهکانی دهق دهگهیهنی، به واتایهکی تر دهتوانین بلیّین ئهم ئاستهی دهق بو خوّی تهوهریّکهو ئاستهکانی تر به دهوری خوّی دا دهسوریّنیّتهوه که مهبهستمان له ئاستی ئاوازهیی و فهرههنگی و واتایی به .

ههر لهم ئاستهشدا ئهو راستی یه دەردەکهوی که وشه بهها و جوانی نوی دهپۆشی، بهدەست هینانی ئهو سیما نوی یهی وشهش به کهوتنه ژیّر دەسەلاتی دەوروبهرەکهیهتی له دەقی شیعری دا که دوو ئهرک دەبینی ، ئهرکی ئاوازهیی و ئهرکی دەلالیش ، ههر بۆیه وتراوه وشه له شیعردا به هادارتره وهك له زمانی ئاسایی داو تادەق پتهوتر و جوان تربی وشهش تیایدا بههادارترو دەسەلاتدارتر دەبی (۱) .کهواته له ئاستی پیکهاتهیی دا گهوههری شیعر و گیانی شیعر دەردەکهوی و ههر لهم ئاستهشدایه کهشاعیر توانای ئهفسوناوی خوّی بهکاردههینی تا زمان سیما ئهفسوناوی یهکهی بپوشی (۲) بی گومان بهشیک لهو پروسه ئهفسوناویهیهش به لادانی زمانی شیعر له زمانی ئاسایی بهدی دیّت ههروهك (جان کوهن) (۳) به بنهمایهگی گرنگی چنینی دەقی شیعری دادهنی (۶) هاونشینی و جینشینی که (روّمان یاکبسن) به دوو پروسهی گرنگی چنینی دەقی شیعری دادهنی (۶) گوروژههلاتی دا عهرهی ادرومان یاکبسن) به دوو پروسهی گرنگی چنینی دەقی شیعری دادهنی (۶) روژههلاتی دا عهرهی ادرومان یاکبسن) به دوو پروسهی گرنگی چنینی دهقی شیعری دادهنی که روژههلاتی دا عهرهی ادرومان یاکبسن) به دوو پروسهی گرنگی چنینی دهقی شیعری دادهنی کالاسیکی طفرههلاتی دا عهرهی ، ئیسلامی دا تارادهیه که نیکهوه بچنینی و ئاستی پیکهاتهیی دهق ، ئهوهتا (الجرجانی) وتوویهتی: ((که وشه تاکهکان بو ئهوه دانهنراون که ههر واتای خوّیان بگهیهنن بهلکو بو نهوهیه که پیکهوه بچنریّن و سودی نیّوانیان برانریّ))

بهم پی یه (الجرجانی) واتای فهرههنگی که وشه ههلیدهگریّت لهو واتایه جیا دهکاتهوه که له رستهدا دهیبهخشی کاتی که لهگهل دهوروبهرهکهیدا پهیوهندی جوّراوجوّر دروست دهکات .

بهم رهنگه دانه زمانیهکان له ئاستی پیکهاتهیی دهقدا وزه و تواناو گیانی نوی ههلاهگرن و

دەبنە كارلېكەرو كارلېكراوى يەكترى ، ھەر لېرەوە بە ئاوپتە كردنى تېروانىنە كلاسىكى يەكە بۆ زمانى شیعر که رەوانبیّژی گرتبوویه ئەستۆی و تیّروانینه نویّکه که شیّوازگەری بایەخی پی٘ دەدا ، لەم ئاستەی دەقەكانى(نالى)دەكۆلىنەوە تا لەلايەك خۆمان لە تىروانىنە ھونەريەكانى نالى خۆى دورنەخەينەوە و لهلايهكي تريشهوه ئهو ئاليهتانه بهكار بهێنين كهرهخنهي نوێ له شيكردنهوهي دهقدا بهكاريان دێنێ .

وهك ئاشكرايه زماني ههر دهقيّك بهرههم هيّنراوى كات و شويّني دهقهكهيه ههر بوّيه ئيّمه ليّرهدا بهتایبهتی بهو تیّروانینه له زمانی دهقی شیعری دهروانین کهپیّشتر (ستندال) خستوویهتی یه روو دهلّی :((سروشتی جوانی تهنها له پێگهی شوێن دا دادهنرێ و دهبهسترێتهوه به موٚدهی سهردهمهکهو به چێژی مروّق له سهردهمیّکی دیاری کراودا)) (٦) ، ههر لیّرهوه نهو راستی یه ههڵدههیٚنجین که ههر دهقیّکی شيعرى له فوّناغه ميْژوويي يەكەي خوّيدا سيّ پروّسەي خويّندنەوە بە دواي خوّيدا دەھيّنيّ :

پرۆسەى يەكەم : پرۆسەى ھاوتەبايى بوونىڭكى تەواو لە نيوان خوينەر و دەقەكەدا كاتى كە پيوانە جوانکاری یهکانی دهق له بازنهی نهریتی هونهریدا بمیننیتهوهو پاریزگاری له کلتوری جوانی یهکان بکات. پرۆسەى دووەم : پرۆسەى بەيەكدادانى ئاسۆى چاوەروانى خويننەر لەگەڵ دەقدا كاتىٰ كە گۆررانىٚكى نامۆ بكات له دەقەكەدا و ھەلويستى نېگەتىقى بەرامبەر دەقەكە لا دروست ببى .

پرۆسەى سى يەم: ئەو پرۆسەيەيە كە پيوانە تازەكانى جوانى دەق و چنىنى دەق دەبن بە بنەمايەكى هونەرى ئەوتۆ كەئاسۆى چاوەروانى خوێنەرى تيا بەدى دێتەوە ، بە تايبەتى ئەو خوێنەرانەى كە ئامادەن روو لە ئاسۆ نوى يەكان بكەن (٧).

ئێمه لێرهدا راشكاوانه ئهو حاڵهته له پرۆسەى شيعرى نالى دا به دى دەكەين ، ئەوەتا ئەو دەنگەى نالي که به خوێنهراني دهڵێ :

> كەس بە ئەلفاظم نەڭى خۆ كوردىيە خو كردىيە هەركەسى نادان نەبى خۆى طالبى مەعنا دەكا ل١٠٧

بۆ خۆى چەشنە ھێمايەكە بۆ پێكدادانى ئاسۆى چاوەروانى خوێنەر لەگەڵ دەقەكانياندا بە رادەيەك ئەو دەنگە دەرەوينىريتەوە كە دەقەكانى دەبنە مۆديليكى شيعرى ئەوتۆ كە لە كرمانجى خوارووى شيعرى كورديدا شوێنێكى بەربلاٚوو سەردەمێكى زۆرى خستە ژێر دەسەلاتى يەوە . ھەر لێرەوە بە ئامانجى كاركردن له ناو ئەو تێروانينەماندا بۆ دەقەكانى نالى ، لە دوو بەشدا ، ئاور لە دوو بنەماى چنينى دەقدەدەينەوە ، كەلەم ئاستەى زماندا ، چ لە رووى بنياتنان و چ لە رووى دەلالى يەوە ، رۆلى گرنگ دەبینن ، مەبەستمان لەو دوو بنهمایەش دیاردەی لادان (انزیاح) و دیاردەی هاوتەریبی (التوازی) يەو ھەوڭ دەدەين لە ژێر چەمكى ئەو دوو دياردەيەداو بە تێروانينێكى نوێ روو لە ھەموو ئەو بنەما هونهریانه بکهین که له چنینی دهقی شیعری دا به گشتی و له چنینی دهقه شیعری یهکانی نالی دا به تايبەتى ئەركيان بينيوە

بهشی یهکهم : دیاردهی لادان له دهقهکانی نالی دا

((لادان له زمانی باو ئهو رمفتارو چالاکیهیه که سیمای شیعریهت دمبهخشی به دمق))(۸)

ئەمە ئەوراستى يەيە كە رەخنەى نوى لە روانگەيەوە دەروانىتە دەقى شىعرى و مامەللەي لەگەل دەكا .

دکتور محممهد مهعروف فهتاح له روانگهی ئهو راستی یهوه دهنیّت : ((رهسهنایهتی ههر لهوهوه نایهت کهمروّق یاساکانی زمانهکهی جی به جی بکات بهنگو ههندی جار له ریّگای بهزاندن و شکاندنی یاساکانهوه دروست دهبیّت ، ئهم رهسهنایهتی یه که چاکتر وایه به داهیّنان ناوی بهرین ئهو جوّرهیه که بهتایبهتی له شیعردا دهبینریّت)) (۹) .

کهواته داهیّنانی شیعری بو خوی پروسهی شکاندنی یاساکانی زمانه له دهقدا ، دیاره لیّرهشدا دهبی ناگاداری ئهوه بین که ههلّهی ریّزمانی و واتایی و مورفولوّجی لهلادانی یاسازمانی یهکان جیابکهینهوه کهیهکهمیان هوشمهندانه بهدی دیّت و دووهمیان لهبیّ ناگایی یهوه سهرههلّدهدهن ، ((ههردوکیان بریتین له لادان لهیاساو بهزاندنیان ، یهکیّکیان بهدهست شاعیرهکه خوّیهتی و لهژیّر دهسهلاتیدایه و بو مهبهستیّك هیّناونی (داهیّنان) ، ئهویتریان لهرووی نهزانین و گوی نهدان و ههلّهشهیی وه پهیدا دهبی ، داهیّنان دیاردهیهکی ئیجابی پرمهبهسته بهلام ههله دیاردهیهکی سهلبی یهکه لهسهر شاعیرهکه دهکهوی و جیاکردنهوهیان پهیوهندی بهجوری بهکارهیّنان و کهلک لیّوهرگرتنهوه ههیه)) (۱۰) بی گومان لیّرهشدا دهبی تا چ رادهیهک بی ؟ دیاره لیّرهدا وهلاّمیّکی شیاوو گونجاو و پهسهند کراو بهلای ئیّمهوه ئهوهیه که : دهبی تا چ رادهیهک بی ؟ دیاره لیّرهدا وهلاّمیّکی شیاوو گونجاو و پهسهند کراو بهلای ئیّمهوه ئهوهیه که : بههای دانه زمانی یهکانی تیا ون بکریّت و ئهو چیّرهی ای دابهالری که هیچ نهبی دهی بهخشی بههای دانه زمانی یهکانی تیا ون بکریّت و ئهو چیّرهی ای دابهالری که هیچ نهبی دهی بهخشی بهشیعردوستیّکی نموونهیی نهک ههر گویّگر یا ههر خویّنهریّکی ئاسایی .

وهك ئاشكراشه لادان و شكاندنى زمان لهههموو ئاستهكانى زماندا واته ئاستى فۆنۆلۆجى و مۆرفۆلۆجى و سينتاكسى و سيمانتيكى دا بهدى دههێنرێ، لهگهڵ ئهوتێبينى يهى كه زۆرجار چهمكى شيعر خۆى و قۆناغه مێژووييهكه سيماو شهقڵى خۆيان بهزمانى شيعر دهبهخشن ، ههر لهم راستى يهشهوه كه دكتۆر محهمهد مهعروف فهتاح راى وايه ((لادان لهشيعرى كلاسيكى دا لهسنوورى روخسار تێناپهرێ)) (۱۱) كه ئێمه لێرهدا به پارێزهوه ئهم تێروانينه وهردهگرين ، راسته ياساكانى زانستى رووانبێژى و ياساكانى زانستى عهروزى مهوداى بهردهمى شكاندنى زمانى شيعرى و لادان لهياساكانى زمانى بهرتهسك كردبۆوه بهلام بۆ شاعيرێكى وهك نالى كهشارهزايى يهكى وردى لهزماندا ههبووه (۱۲) و رابهرى تۆوكردنى فهرههنگى زمانى كوردى بووه به ديالێكتهكهى كرمانجى خواروو لهناو فهرههنگى شيعرى دا تێروانين ههلدهگرى ههر وهك لهباسهكانى داهاتوودا روون دەبێتهوه .

لیّکوّلهران به گهنی شیّوه باسیان له جوّروچهشنهکانی لادان کردووه (۱۳) به گشتیش روویان له همردوو جوّری لادانی (استبدالی و ترکیبی) کردووهکه یهکهمیان چنینی ویّنهی شیعری یه و (خوازهو خواستن و درکه) می نی دهکهویّتهوه ، دووهمیشیان چنینی رستهیی پی دیاری دهکری ، واته نهسهر همردوو ئاستی جیّنشینی و هاونشینی و شه نه جوّرهکانی لادانیان کوّلیوهتهوه .

ئێمهش لێرهدا که روو له دياردهى لادان دهکهين له دهقهکانی نالی دا وهك دياردهيهکی سيمابهخشی

شيعرى يەت لە دەقەكان داو ئەم جۆرانە ديارى دەكەين:

١- لاداني وشهيي :

ئاشكرایه كه خوّهیّشتنهوهی شاعیران له چوارچیّوهی فهرههنگیّکی شیعری بهرتهسكدا كار له ئاستی پیّکهاتهی دهقهكانیشی دهكات و دهقهكان بهرهو سووان دهبات ههر بوّیه شاعیران بهردهوام ههولّیان داوه فهرههنگی شیعری یان دهولاممهندتر بكهن.

همرلێرەوە رێگايەكى ئەو دەولٚەمەندكردنەى فەرھەنگى شيعرى شاعير بە وشەداتاشين بەدى هێنراوە ، وشە داتاشينيش ((كاتێ دەبێ بەلادانى ڕاستەقينە كەلەو ياسايانە لابدات كەلەزماندا ھەيە بۆ دروست كردنى وشەى نوێ شاعير زۆرجار ھەرئەو ياسايانە بەكاردێنێ (وەك گيرەكدان و لێكدان و سهدى بەلام وشەيەكى نوێ دێنێته زمانەكەوە جا ئەو وشەيە يا دەمێنێتەوەو بلاودەبێتەوەو دەچێتە فەرھەنگەوەو يان لەپاش ماوەيەك دەمرێ و تەنيا ھەر لەوشىعرە يان چەند شيعرێكدا دەژى)) دېورێكى ترى لادانەكەش بە گشتاندنى ياسايەكى وشە رۆنان بەسەر ھەندێ وشەدا پيادە دەكرێ كەلەوەوپێش لە سنوورى ئەو ياسايەدا نەبووە (١٥) .

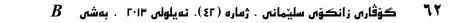
بایهخدانیشمان بهلادانی وشهیی لهو راستی یهوه سهرچاوهدهگری کهوشه بو خونی بنهمای پیکهینانی لایهنی هونهری و لایهنی شیوازی دهقه به پهیوهندی دروست کردن لهگهل دهروبهرهکهیدا ، واته ههرلادانیک لهم ئاستهدا بو خونی ئاکامی چنینی وشهکان بووه پیکهوه و پیداویستی دهقهکه خونی لهکاتی چنینی دا ئهو چهشنه لادانانهی بهدی هیناوه .

لهگهل ئهوهی لهبهردهستا نهبوونی فهرههنگیکی زمانی تایبهت به دیالیّکتی کرمانجی خوارووی سهردهمی نالی بهگشتی و نهبوونی فهرههنگی شیعری شاعیرانی ئهو قوّناغه دهبنه کوّسپیّك لهبهردهم دیاری کردنیّکی وردی لادانی وشهیی لهدهقهکانی نالی دا لهگهل ئهوهشدا ههول دهدهین ئهو کوّسپه تارادهیهك برهویّنینهوهو ههندی لهولادانانه بخهینه بهردهست که دهچنه چوارچیّوهی ئهم جوّره لادانهوه به تایبهتی ئهو وشانهی کهههندیّکیان دارشتنی نالی خوّی بوون و ههندیّکی تریان وشهی باوی ناو فهرههنگی شیعری و تهنانهت زمانی روّشنبیری سهردهمهکهشی نهبوون وهك ئهم وشانه (۱۲):

(ئاهوشکهم ، بازانه ، باغییان ، بریاوم،به لابه ند ، به مه عنا ، بی روقود ، بی موبالات ، بی موباهات ، بی وه په ، بی ئه نیس ، بی خاو ، بی نوکته ، بی ئه گهر ، به یانی دا ، بخنکیتن ، به داری کهم ، بوزان ، دهست به ندیانه ، ده ره قسی ، چلله گوزین ، دابرژینری ، دلاه ر ، دینه مه نظه ره ، پروه صف ، حه راره ت نوما ، حه به ش زاده ، خونکار ، جوعبه نشین ، سه به بکار ، سوله یمانان ، سیاسه نگ ، زاناند مان ، صه فاگاه ، صه فاگه ه ، عالی ده ماغ ، عه طرناك ، عه طرپؤش ، غه له طاو ،غوربه ت که ش ، طة رحی مری ، که سری کیسرا ، له وحی ئه نوه ر ، مات و مه به وت ، ناس و ئه جناس ، نشینگه ، مه جذوبه صیفه ت ، هه در زهنویس ، هه ستانی هه یه ، هه ورین).

۲-لادانی رستهیی :

وهك ئاشكرایه رستهی شیعری بۆخۆی شكاندنی شیوازی چنین و داپشتنی زمانی ئاسایی و زمانی پهخشانیشه چ لهسهر ئاستی ئاسویی بی ، یا لهسهر ئاستی ستوونی بیّت ، ههربهمهش زمان له دهقی شیعری دا بهشیك له سیمای شیعریهت ههددهگری ، کهواته رستهی شیعری نهك ههموو

دیاره ههر رستهیهکی شیعریش لهکومهنی وشه پیک دیّت ئهو وشانهش دهکهونه ژیّر دهسه لاتی چنینیّکی تایبهتمهندهوهکه لهلایهک پهیوهندی به دارشتن و چنینی واتاوه ههیه و لهلایهکی تریشهوه پهیوهندی به پروسهی پهیوهندی زمانهوه ههیه لهسهر ئاستی مروّقایهتی . ئهم دوو لایهنهش یهکیّکیان روونی و رهوانی و ئهویتریان پیّکهاتهی رستهیی تایبهتی دهوی ، بهم پی یه پیّکهاتهی رستهیی نهک ههربنهمایهکی لاوهکی نی یه له پروّسهی داهیّناندا بهنگو تان و پوّی چنینی دهقه .

راستی ئهم دەسەلاتهی پیکهاتهی رسته له دەقی شیعری دا ههر لهکونهوه لهلایهن کهسیکی وهك (عبدالقاهر الجرجانی) یهوه خراوهته بهردهست و ئهوهی روون کردوّتهوه که ئاستی پیکهاتهی دهق پهیوهندی یهکی توند و تولّی به پروّسهی داهیّنانهوه ههیه (۱۷) و ئهگهر دوور له ئاستی پیکهاتهی رستهیی و پهیوهندی رستهیی لهواتاو مهبهستی دهق بروانین ئهوا ناتوانین دهرك به پروّسهی داهیّنان بکهین . ههر لیّرهشهوه سهرهتا کهدهگهریّینهوه سهر ئهو بهیتهی نالی که دهای :

کەس بە ئەلفاظم نەڵێ خۆ كوردىيە خو كردىيە ھەركەسێ نادان نەبێ خۆى طالبى مەعنا دەكا ل١٠٧

ئەو تێروانىنە بەپەسەند نازانىن كەبەلايەوە نالى زياتر بايەخى بە واتا دابى نەك بە وشەو چنىنى وشە بە چەمكە كلاسىكى يەكانىان چونكە واتا لە شێوازو شێوەى چنىنى وشەكانەوە سەرچاوە دەگرى و بەرجەستە دەكرى ، ھەموو توانا دەلالى يەكان وزەو توانايان لە شێوازى چنىنەكەوە بەدەست دێنن بۆيە كە نالى دەلى :

نهظمی" نالی " میثلی ئاو و ئاوینه رهنگی نییه دورووه بو سهیری خاطر : یهك خهفی و یهك ئاشكار ل۱۷۶

ئەو ئاشكرايى و نهێنى يەى كە نالى هێماى بۆ دەكا بۆ خۆيان بە چنينێكى هونەرمەندانەى يەكە زمانى يەكان بەدى دەهێنرێن .

دیاریشه ههرکاتی باس له پیکهاتهی رستهیی له دهقی شیعریی دا کرابی لادانی ریزمانی بوخوی بووهته جیگای سهرنج بهوپی یهی لایهنیکی گرنگی تایبهتمهندی زمانی شیعر بهو لادانه بهدی دههینری ، ئهمه سهرباری دیاردهی (هاوتهریبی) کهبهلای زوربهی رهخنهگرانهوه له بازنهی بنیاتی رستهیی دا نی ی

دەكۆلنەوە بەو پى يەى شيوازى جۆراو جۆرى چنينى لى دەكەويتەوە (١٨).

جۆرێك لەولادانانە كەبەپاش و پێش خستنى يەكەزمانى يەكان بەدى دەھێنرێ بۆخۆى بەبەزاندنى ياساكانى رێزمان لەئاستى دەرەوەدا نەك لەئاستى ناوەوەدا ناسێنراوە ، لەم رووەوە دكتۆر محەمەد مەعروف فەتاح دەڵێ : ((لادان لەئاستى دەرەوەدا رووكەشە و تەنكەو پەيوەندى بە رووخسارەوە ھەيە و كار لە ناوەرۆكى بەرھەمەكە ناكات و لەم رووەوە لەھەللەى رێزمانى دەچن)) (١٩) .

دیاره ئهمهش تا رادهیهك راسته به لام تیکشکاندنی ریکخستنی ریزمانی کهرهسه سهره کی یه کانی رسته بوخوی ئه گهر واتا گورینیشی ای نه کهویته وه گورینی شیوه واتای پی بهدی دههینری ، بهبهدیهینانی شیوه واتایی جوراو جوریش وزه و ده لاله تی نوی دهبه خشی بهیه که زمانی یه کان لهرسته ی شیعری دا . ههر دوور نه روین به گورینی شوینی کردار یان ئاوه لااو یان به رکار به گشتی و کاتیک ده هینریته سهره تای رسته و ه ، شهقانی جه خت کردنه وه هه لاه گرن ، خودی ئه و شهقانه ش بوار له بهرده می به خشینی ده لاله تی جیا جیاده کاته و ه می به کینک له و دانه ریزمانی یانه .

لهم بهيتهدا كه نالي دهلي :

لاده دهسروکهیی ههوری له جهبین دهرکهوی شهمس و قهمهر ، نورو ضیا ل۱۲۵

به پیشخستنی کرداری (لاده) و جهخت کردنهسهری بهو پیشخستنه واتاکهی گواستوتهوه بو واتای (فریدان) ، نهك ههر(لادان) بهو واتایهی کهبهشیک یا چهمکیک لهدیاردهکه، که دهسروکهیه لاببری . بی گومان گورینی ریزبهندی یه ریزمانی یهکان بوخویان گورینی دیاردهی هاونشینی ئهویهکانهی نی دهکهویتهوه لهگهل یهکدا ، گورینی هاونشینی یهکانیش ئهگهر واتاش نهگورن ئیجای جیاجیا بهیهکهکان دهبهخشن ، بهسهرنج دانیکی وشهی (لاده) لهم بهیتهی تری نالی دا ئهوراستی یه دهردهکهوی :

دهسا لاده سهری زولفت لهسهر روت

که روتی روتم و مایل به تاوم ل۲۹۶

لیّرهداو بههیّنانه پیشهوهی فهرمانی لادهو هاونشین کردنی لهگهلّ (دهسا) ئیحای بهدیهیّنانی ئومیّدیّکی کی بهدهست دههیّنریّ کهدهمیّکه چاوهروانیهتی و به دانانی (لاده) لهکوّتایی رستهکه کهبوٚخوّی کوّتایی نیوهبهیتهکهشه ئهو چهشنه ئیحایه بهگویّگر یا خویّنهر نابهخشیّ.

بهگشتی و بهخویندنهوه ی دهقه شیعری یه کانی نالی دهگهینه نهو راستی یه ی کهنهم چه شنه شکاندنه ی ریزبه ندی یه که ریزمانی یه کان له رسته شیعری یه کاندا بووه ته هه وینیک و بنه مایه کی زمانه شیعری یه ده خرینه به وه که که می تانی وه که می به یتانه دا نه و راستی یه ده خرینه به رده ست:

ههلگرا ، وهك موّمی كافوری به شهودا ، مو به موم دا سیاهیی رو بخوینم نوقطة نوقطة ، خهط به خهط ل۲٤٣

به هینانه پیشهوهی کرداری (ههلگرا) بهواتای (ههلگهران بهشتیکدا) که دهربرینی به شهودا دیاری دهکات ، چهشنه ئیحساسیکی خهماوی دهبهخشی بهوینه شیعری یهکهی ، ئیحساسیک که

تەعبىر لە بەسەرچوونى تەمەنى گەنجىتى دەكات .

نالى لهم بهيتهدا كه دهليّ :

له ئهشکهنجهی شکهنجی زولفی ئهو بی وهعده مورغی دل دهنالیّنی وهکو بولبول له صوبحی کاذیبی شهودا له ۸۸

بههێنانی کرداری (دهناڵێنێ) لهسهرهتای دێڕی دووهمداو هاونشین کردنی لهنێوان (مورغی دڵ) و (وهکو بولبول) دا نهك ههر وێنه شیعریهکهی بهرجهسته کردووه بهڵکو چهشنه بهرجهستهکردنێکی دهنگی پێ بهدی هێنراوه ئهمهش لهڕێگهی جهخت کردنه سهر (دهناڵێنێ) و وهك تهفعیلهیهك کهڕهوه برگهیهك لهدهربریندا دروست دهکهن . لێرهشدا ئهوراستیه دووپات دهبێتهوه کهپێش خستن و پاش خستنی یهکه زمانیهکان لهرستهی شیعریدا پهیوهندی نوێ له نێوانیاندا دهرهخسێنێ جا پهیوهندیهکان ئاوازهیی بن یان دهلالی ، ئهمه سهرباری چرکردنهوهی زمانه شیعریهکهو داماڵینی لهویهکانه کهسیمای پهخشانی پێ دهپوشن .

سیمایهکی ههرهدیاری زمانی شیعری(نالی)یش ئهو چهشنه چنینه چرهی رسته شیعریهکانیهتی کهلهسهرجهمی دهقهکانیدا بهدی دهکریّن بهورادهیهی که ئهگهر تهنها بهیتیّکی لاوازی تیّدا بهدی بکریّت ئهوا گومان لهوه بکریّ کهبهیتی(نالی) یه .

لهم بهيتهدا:

تا پئ نهکهنی گوڵ به دهمی بادی صهباوه،

نهمگوت : که شهوی بولبولی بیچاره حهقی بو ک۸۳۳

پیش ههموو شتیک پیش خستنی ئامرازی (تا) و ههندی جار (دا) و دانانی لهسهرهتای بهیتدا بوخوی بووهته دیاردهیهکی شیوازی لای نالی و لهدهیان بهیتی دا بهدی دهکری وهک سهرهتای نهم بهیتانه

:

هەردەربارەى پێش خستنى ئامرازى (تا) كەلەم بەيتەدا ھاتووەو دەڵێ :

تا له من ئهو زولفه ریّی بوّسه و کهناری گرتووه ناودهمم بی شوبهه تامی زههری ماری گرتووه لم۲۵

بهههردوو کرداری (گرتووه) لهکوتایی ههردوو نیوه دیّرهکهدا ئاسوّی چاوهریّ کردنی خویّنهر دهگوّریّ بهوهی (تا) وهك ئامرازیّکی مهرجی هاتبیّ چونکه کرداری (گرتووه) نهك کرداری (بگریّ) واتای (لهبهر ئهوهی) بهخشیوه به (تا) که .

سهرباری ئهو چهشنه چنین و ریّك خستنه هونهریانهی کهرهسه سهرهکیهکانی زمان کهسیهای شیعریهت بهدهق دهبهخشن دهتوانی بهگورینی شویّنی دهرخهرو دیارخهریش زمانی شیعری چ لهئاستی جوانکاریدا بیّت یان لهئاستی دهلالی دا بیّت بنیات بنی . دکتور محمد معروف فتاح لهم رووهوه دهلی : (رجگه لهوهیکه شاعیر دهتوانی ریّکخستنی کهرهسه سهرهکیهکان تیّك بدات ، بوّشی ههیه ههنگاوی لهمهگهورهتر بنیّت وهك گورینی شویّنی دهرخهرو دیارخهر ، بو نموونه ، ههرچهنده دهرخهر (لهووشهی لیّکدراودا نهبیّت) ههمیشه لهدوای دیارخهرهوه دی و (-ی) ئیزافه بهیهکترهوه گری یان دهدا)) (۲۰) بو نموونهش هیّما بو (فهرههنگ روو ، زهنگ موو ، عهجهم سیاق و رووس خو) ی بهیتیّکی زیّوهر دهکات نموونهش هیّما بو (فهرههنگ روو ، زهنگ موو ، عهجهم سیاق و رووس خو) ی بهیتیّکی زیّوهر دهکات و بهلایهوه بهیاسا شکاندن دایان دهنیّت (۲۱) . بهلام وهك دیاره شویّن گورینی دهرخهرو دیارخهر لهو نموونانهدا وشهی لیّکدراویان لیّ کهوتوّتهوه بوّیه ئهو یاسا شکاندنهی تیادا نابینین و دهکریّ بهداهیّنانیّکی وشهی لیّکدراو مامهایان لهگهلاا بکریّ .

همر لیرموه کهدیینه سهر چونیهتی مامه که کردنی نالی لهگهان دهر خهرو دیار خهر به لایه و پیک هینانی (وشهی لیکدراو) نه که همر به لابردنی (ی) پهیوهندی لهنیوان دهر خهرو دیار خهر به لاکو به ال و گور کردنی شوینه کانیان تیبینی ئه وه ده کهین که زیره کانه لهم بواره دا کاری کردووه و سهرباری سود و مرگرتنی له فهرهه نگی زمانی کوردی خوی و فهرهه نگی شیعری کلاسیکی فارسی له هینانی ئه و ده سته واژه و و شانه دا کومه کی دهسته واژه و و شهی لیکدراوی داهیناوه ، وه ک : (گورگی سه فهر ، ئاهویی بهر ، کو لخه نی ئه مه ل ، ئالی ئه شک ، ئاوازی سوروشک ، ئه سپی نه فه س ، ئه سکه نده ری جه م جا ، ئه لوانی گولامیز ، ئه لیفی چایه ر ، ئوصولی ناله ، ئیکسیری سوهه یل ، جه ننه تی روو ، نیرگه لی پیاو ، شهرانی گولامیز ، ئه لیفی چایه ر ، ئوصولی ناله ، ئیکسیری سوهه یل ، جه ننه تی روو ، نیرگه لی پیاو ، سسی نه ذیر ، هم زه نوش ، دوم نیش ، سپی نه ذیر ، هم زه نوی س ، هم تیانه ماو ، سه رما تیخ زاو ، کافر نیگه ه ، له حظه ژمیر ، زری دوز ، هیچ نه ویژ ، هتد). هم راه م بواره داو شیواز یکی تری مامه له کردنی نالی له گه که هم ندی له بواری و بوخوی به لای ئیمه وه چه شنه لادانیک به دی دینی له بواری زمانی شیعری فارسی له لایه کی ترموه ئه ویش کلاسیکی دا له لایه ک و خوده رباز کردن له لاسایی کردنه و می زمانی شیعری فارسی له لایه کی ترموه ئه ویش به ئال و گور کردنی شوینی نه و و هانه کی که ده سته واژه کانیان پیک هیناوه وه که له معوونانه دا ده ببینین ؛ به شال و گور کردنی شوینی نه و و هو نامه که ده سته واژه کانیان پیک هیناوه وه که له معوونانه دا ده ببینین ؛

لای نالی
تازمو تەر
پۆلاو ئاسن
پیری خهرهف
جوبریلی شهھ پهر
جيوارى حەق
حەيات و مەوت
خۆش و نەخۆش
خوطوری دڵ

<i>س</i> ر دهن	دەھەنى سيرر
از وفا رست جفا	رستى ومفا
فقیر زار	زارو فهقير
ضعيف وسست	سستی و ضةعیفی
صحن و سینی	سينى و صەحەن
روی عتاب	عیتابی روو
مخفی و مستور	مەستورەو مەخفى
خاطرمطمئن	موطمةئين خاطر
زر مغشوش	مەغشوشى زەر

بینگومان ئهو چهشنه مامه له کردنه لهگه ل نهو دهسته واژانه دا به شیوه کال وگور کردنی و شهکان بوخویان کارله بنیاتی پیک هینان و چنینی رسته ک شیعری لای نالی ده که ن چ له ناستی هاونشینی و چ له ناستی جی نشینیاندا بیت نهمه سه رباری نهوه ی وه ک و تمان به شیک له و لاسایی کردنه وه یه له ده فه کانی نالی داده ما لاین که له لایه نا لیکو له را نه و می باسی این کراوه .

بهشی دووهم : دیاردهی هاوتهریبی له دهقهکانی نالی دا :

هاوتەرىبى پېكھاتەيى :

له لێکوٚلینهوه نوێکاندا زاراوهی هاوتهریبی (التوازی) بوٚته ئهلتهرناتیڤێکی زمانی و جێگای ئهو چهمکانهی گرتوٚتهوه که له رهوانبێژی دا تهکنیکی هاوسهنگی و بهرامبهری بنیات دهنێن .

بهلای یاکوبسنهوه هاوتهریبی دابهش کردنیّکی وهك یهکی (نهگوّر و گوّرراو) هکانه بهمهش له دووبارهکردنهوه جیا ئهبیّتهوه ، دیاره لیّرهدا ئهو جوّره هاوتهریبی یهی که پشت دهبهستی به دووبارهکردنهوه یا رهگهزدوّزی تیّکهلّ دهکات بهچهمکی دووبارهکردنهوه یا رهگهزدوّزی تیّکهلّ دهکات بهچهمکی دووبارهکردنهوههای که دهچیّته ژیّر چهمکی هاوتهریبی یهوه دووبارهکردنهوههای که دهچیّته ژیّر چهمکی هاوتهریبی یهوه دووبارهکردنهوهای که دهجیّته ژیّر چهمکی هاوتهریبی یهوه دووبارهکراوهکان دهوبارهکردنهوهیه که کهدهبی یان وهک یهک بی دهچنه ژیّر چهمکی هاوتهریبی یهوه که لهگهلّ وشهکانی دهوروبهردا بنیاتی پیّکهاتهیی یان وهک یهک بی دهچنه ژیّر چهمکی هاوتهریبی یهوه که لهگهلّ وشهکانی دهوروبهردا بنیاتی پیّکهاتهیی یان وهک یهک بی این لهرستهیهکدا بن که بنیاتیان وهک یهکن ، بونموونه لای نالی (خهو له چاوتدایه یا چاوت لهخهودایه) به پیّچهوانهکردنهوهی سیستهمی پیّکهاتهیی یان جوّریّک له هاوتهریبی یان درووست کردووه که سیمای جوان و شیعری به بهیتهکه دهبهخشیّ ، کهواته ههنگهرانهوهی ریّکخستنی وشهکان

(توازی) دروست دهکات وهك ئهو نموونهیهی پیشهوه.

هەرئەو چەشنە لىك نزىك بوونەوەيەى نىوان دووبارەكردنەوەو رەگەزدۆزى و ھاوتەرىبى واى كردووە كە (محمد مفتاح) لەژىر زاراوەى (تشاكل) دا كۆيانكاتەوە (٢٢) كەبۆخۆى كارىكى شياوە بەلام زياتر بۆ كاتىك سودمەند دەبىت كە لەگەل تاكە دەقىكدا مامەللە بكرىت نەك لەگەل كۆمەللە دەقىكى يەك شاعىردا چونكە ھەريەكىك لەو تەكنىكانە پەيوەندىان بە ئاستىكى زمانى دەقەوە ھەيە ، جا بۆيە ئىمەش بەجيا بەپى ى ئاستەكانى زمان لەو تەكنىكەمان كۆليووەتەوەو دەكۆلىنەوە .

بهم چەمكەش ھاوتەرىبى دوو تايبەتمەندى لەخۆى دەگرى:

١- تايبەتمەندىيەك كە بريتى يە لە (وەك يەكى) نيوان دوولايەن يان زياتر لەسەر ئاستىك لە ئاستەكانى زمان .

۲- پەيوەندى ئەو دوولايەنە لەسەر بنەماى لەيەكچوون و دژايەتى مادام ھەرلايەنێكيان با لەگەڵ لايەنەكەي تريشدا لەيەك بچى جياوازى خۆي ھەردەمىنىي (٢٣) .

بهم پیّ یهش دیاردهی هاوتهریبی بهردهوام سنووری دیّر و بهیتی شیعری دهبریّت و لهسهر ئاستی دەق رۆٽى خۆى دەبينى و بەشىكك لەو يەكىتى يەى دەق بىك دىنىي كەبەلاي زۆربەي لىكوٽامرانەوە دەقى شیعری کلاسیکی نی بی بەری دەکریّ بەتايبەتی ئەو ھاوتەريبی يەی كەيەكەكانی قافيە دروستی دەكەن و وەك كشتەكێك ھەموو بەيتەكانى دەق پێكەوە گرێ دەدەن .

ھەر لێرەوەو لەژێر ئەم جەمكەي ھاوتەريبى دا ھەوڵ دەدەين ئەو جۆرانەي ھاوتەريبى پێكھاتەيى لەدەقەكانى نالى دا ديارى بكەين كەبۆخۆيان دەبنە بەشنىك لە چنىنى ھونەرمەندانەى دەق لاى نالى ، مەبەستىشمان لەھاوتەريبى رستەيى ئەو رستانەيەكە بەشێوەى جوون يەك كەرتيان دەكا تالەرووى پێکهاتهی رستهیی یهوه وهك یهك بن . وهك ئاشكراشه رستهی هاوتهریب یان بنیاتی هاوتهریب یان هاوتهریبی بنیات له سنووری زانستی دهقدا (text linguistics) دا باس دهکری و لهم زانستهدا رستهی هاوتهریب بهبنهمای چنینی دهق لهئاستی شکلی دا دادهنری .

جۆرەكانى ھاوتەرىبى بريتىن لە :

ا - ھاوتەريبى ئاسۆيى .

ب - هاوتهریبی ستوونی .

خوێندنەوەى ديوانەكەى نالى راستەوخۆ ئەو راستى يە دەخەنە بەردەست كە نالى لەسەرجەمى دەقەكاندا و لەبنياتنانى بەيتە شىعرى يەكانىدا بايەخنىكى ديارى داوە بە تەكنىكى (ھاوتەريبى بنكھاتەيى) ج بەمەبەستى بەخشىنى سىماى شىعرپەت بى بەبەيتەكان يان كردنەودى ئاسۆى واتايى بىت لەبەردەمياندا ا۔: هاوتهریبی ئاسۆیی: مهبهست نی ی (وهکیهکی)(تطابق) یکی تهواو له نیّوان ههموو ئهو یهکانهی له چنینی رسته هاوتهریبی یهکانو له سهر ئاستی ئاسۆییو له سنووری بهیتیّکدا دیّن ئهم هاوتهریبی یهش دهشي له نيّوان رستهى تهواو و لهنيّوان ههنديّ له بهشهكاني رستهدا بيّت(٢٤) ، وهك لهم بهيتانهدا دەبىنرين كە ھاوتەرىبى تەواون:


```
٣- ا ئەي خەستەيى چاوت
                ههمو ئاهويى تهتارى !
        ههمو شيراني شكاري ! (ل ١٤٧)
                                           ودى بەستەيى زوڭفت
                        دەندوكى قولنگ
                                            سەرى فەرھادم و ،
                دامینی چیا ( ل ۱۲۷ )
                                           دهستی مهجنونم و،
                               هەوەسى مەيكەدەوو
                                                    عاشق
             عيلمي بهسيطة
جههلی مورهککهب ( ل ۱۳۵ )
                                طةلهبى مهدرهسهوو
                                                       عاقل
                                            موژەت قوللابىيە
                       ههم تیر و ههم شیر
           ههم تاق و ههم جوت ( ل ١٤٩ )
                                              بروت ميحرابييه
                   کچ شهمعی شهبوستانه
                                         ۷- کور زیبی دهبوستانه ،
        بو خەلوەتى تەنھا كچ ( ل ١٥٩)
                                         بو بەزمى تەماشا كور ،
                  دەكەي باوەشىنى دل
                                         گاهی دهبی به ردوح
                                                گاهی دهبی به
        دهدهمینی دهمی غورور ( ل ۱۷٦)
                                        شامي ههمو نههارو ،
                   فوصولى ههمو بههار
      <u>بوخاری ههمو بوخور</u> ( ل ۱۸۲ )
                                         توزی ههمو عهبیر و ،
              ئيشتباهي سههوي جوان
                                        ۱۰- <u>سەوادى طوورەيى ئەو</u>
```

ئینتیباهی سوجدهیی پیر (ل ۲۰۰۱) بەياضي غوررەيى دو زولفی خاوم ئەز ۱۱۔ خاو وبیٰ خاوی يهك غهزاله چاوم ئهز (ل ٢٢١) چاوه چاوی ۱۲- ناری سینهم گهر نهبی ، غەرقم ئەمن ناوی چاوم گهر نهبی ، سوتاوم ئهز (ل ۲۲۲) ۱۳- کوشتهی نیگاهی دیدهته ، گەر مەست ، ئەگەر خەراب گهر شیخ ، نهگهر سولوك (ل ۲۲۵) بەستەي كەمەندى زولفتە ، ۱۵- ههر پهرچهم و پيشانييه فیکری شهو و روزم ئهمهلی دور و دریژم (ل ۲۷۷) هەر گەردن و زولفە لهم بهيتانه شدا هاوتهريبي له نيّوان چهند يهكهيهكي بنياتي بهيتو نيوهي بهيتهكاندا دهبينري: ١- بولبولي طةبعم ئهوا ديسان ثةنا خواني دمكا نوكته سهنجي و ، ابهذله گويي و ، عهنبهر ئهفشاني دمكا (ل ١٠١) ۲- عاشقی صونعی حهقم ، قوربانی رهنگی قودرهتم : چاوی ماوی ، خالی شین ، کولمی سپی ، زولفی سیا (ل ۱۲۹) ٣- طوطييي تۆ له حيرصي دل داوی طةمهع دهکاته مل بولبولی من له عهشقی گول تهغنیهوو طةرهب دهکا (ل ۱۰۰)

٤- ((نالى)) حەرىفى كەس نىيە ، 🏻 ئىلف و ئەلىفى كەس نىيە بهیتی رهدیفی کهس نییه ، 🏻 ههرزه نویسه ، گهپ دهکا (۱۰۰) ٥- حيى دهم دهمه ، حيى لهب لهبه ، ساقى وهره ئهمشهب ههم ماچی دهمادهم بده، ههم جامی لهبا لهب (ل ۱۳۳) ٦- مروری نهکسه 📗 که عهکسی قهمهر دهکا به رهمهق ده گیری که عه کسی ریش به شیر (ل ۲۰۹) ذوبولي نيكسه ٧- حهرهكاتم سهكهنات و، سهكهناتم حهرهكات چوسته ، سستی ، 🏻 فهوییه ضیعف و ، 🔻 سهریعه کهسهلم (ل ۲۹۰) ۸- ئاوى كەوثةر نۆشى صۆڧى بى كە من ئاوى ئينسان ، يەعنى ماچى دەم دەخۆم (ل ٢٩٧) ٩- مهستى خهيالى ئهوه ، الهحظة ژميرى شهوه دوژمنی خوینی خهوه ، ا دیدهیی بیداری من (ل ۳۳۶) ١٠- دولبەرى عالى دەماغ ، 🌎 ھەم قەدەمى سەروى باغ

بیته نهظهٔ رگهی قهراغ دیدهیی جوّباری من (ل ۳۳۵) ۱۱- حیکمهتی تۆ مولههمه ، ههم قهدهمت مهرحهمه سینهیی ئهفگاری من (ل ۳۳۵) موستهحهقي مهرههمه ۱۲- شاهیدی عهدله و ودفا ، مهعدهنی صیدقه و صهفا هاتووه دهرمان بکا قهلبی برینداری من (ل ۳۳٦) ئەي تەلەق گفتوگۆ ، جامیعی کیذب و درۆ عاشقییه کاری من (ل ۳۳٦) واعيظيية ئيشي تۆ ، فهصلی ئیستای زهمههریر ۱۶- فهصلی هاوینی جهههننهم ، جهههننهم وا به تاو ؟! (ل ٣٥٩) زهمههریر کهی وا به تهنثیره و ، خار و خهس گولزاره بی من ١٥- لەكن تۆ خەرمەنى گوڭ خارە بى تۆ (ل ٣٨٢) لهكن من

ب- هاوتهریبی ستوونی : مهبهست نی ی وهکیهکی کردنی تهواوه له نیّوان سهرجهم یا چهند یهکهیهکی بنیاتی رسته هاوتهریبهکاندا له سهر ناستی ستوونی ، واته له نیّوان دوو بهیت یا کوّمهلّه بهیتیّکی بهدوای یهکدا هاتوو دا که بوّخوی چشنه یهکیّتییهك له نیّوانیاندا دروست دهکات(۲۵) وهك لهم دهسته بهدیانه :

١

گەنجىنەيى نێو سىنە ، رەنگىنە بە صەد كىنە ئەى ئەككەيى ئايىنە ،يا رەببى بە غارەت چى لاموژدەى قەدەمى سەر بو ، دڵ ھات و لە رێدا چو جان ماوە لە بۆ وەصڵى، بدرێ مەبەشارەت چى ل ٦٤

۲

ئەلاى ئەكى ئاسكى ناسك بە باسك شكاندت گەردنى صەد شيرى شەرزە ! ئەلا ئەكى نازەنين ئاھو ، بە باھو

دلى صهييادى خوت هينايه لهرزه ! ل٤٤٩

۳

چ جهذبه ؟ جهذبهیی ضقوئه له قیندیلی حهرهمدا ، وا دوبی نینسان له طقوفیدا بسوتی میثلی پهروانه چ نوریکه له حوجرهی رهوضقدا وا قائیمه قوببهی ، قهوامی عهرش و فهرش و قهلبی ئینس و قالهبی جانه ! چ حوجره ؟ حوجردیی عولیا , کهوا نهعلهینی خوددامی دوری تاجی سهری قوطب و وهلیییو شاه و سولطانه ! کهمینه خادیمی سولطان و , شاههنشاهی دهربانه ! کهمینه خادیمی سولطان و , شاههنشاهی دهربانه ! چ قوببه ؟ سیلسیلهی قیندیل و شهمعی باب و میحرابی شوعاعی نوری دیدهی کهوکهبی ئهیوانی کهیوانه

چ میوانیکه ؟ صاحیّب جیّ و جاه و عیرزدت و عدرمه که دو عالم طوفهیلی دهعوهتی و , ئهو صاحیبی خوانه ! ۵۰۱ − ۵۰۰

قامهتی سهروی ، ئهگهر بی بهره بوّج نارهوهنه؟١ توّ بلی زولفی ئهگهر دوکهله ، بوّج ناری بهره؟١

زولف ئەگەر دوكەلە ، دوكەل بەرى گولنارى نييە !

سهروه گهر قامهتی ،کهی سهروی رهوان بارهوهره ؟! ل٤١٣

۵

که تو هاتی اله نهومیدی نهما باس

له هیجر و ئینتیظار ئیدی نهما باس

له سایهی زولفی تۆوه شهو دریژه

له صوبح و نوری خورشیدی نهما باس

فەلەك تۆى دا كە ئەمشەو رۆژمان بوى لە رەجمى نەجمى ناھىدى نەما باس

حوادیث جام و ، دهوران بو به ساقی له بهزمی جامی جهمشیدی نهما باس

شوکور جەمعىيەتىكى بى نيزاعە لەشەررى مودەەعى و كەيدى نەما باس

رهقیب و موددهعی ههردو له خهودان همتا چهن ساعهتیکی دی نهما باس

سهماعه، گهردشی عیشقه ، حهقیقهت له صوّفی و رهقصی تهقلیدی نهما باس

له سایهی قهددی مهوزون و دو زولفی

له "نالی" و شیعرو تهسویدی نهما باس ل ۲۳۳-۲۳۷

٦

گوتم : راستی صهبا ههلسه ا گوتی مهشرهب موخالیفیه

گوتم: نارێ، گوتی: بایه، گوتم: ئهوجێ، گوتی دوره

گوتم : فوربانی تو من بم , گوتی فوربانی تو سهگ بی

گوتم : شیشهی دلت ناتوی ؟ گوتی : بۆ چیمه ؟ مهکسوره ل ٤٠٠ ٤١٠

٧

ههی کهریکم بو، چ پهیکهر ۶ طةی کهری ههوراز و لیژ

سینه پان و ، موچه کورت و ، شانه بهرزو و گوی دریژ

بن زك و جهبههت سپى ، كلك ئيستر و دامهن سيا

یه ککه تاز و ، سی بر و ، دو باد و ، شهش دانگ و دریژ

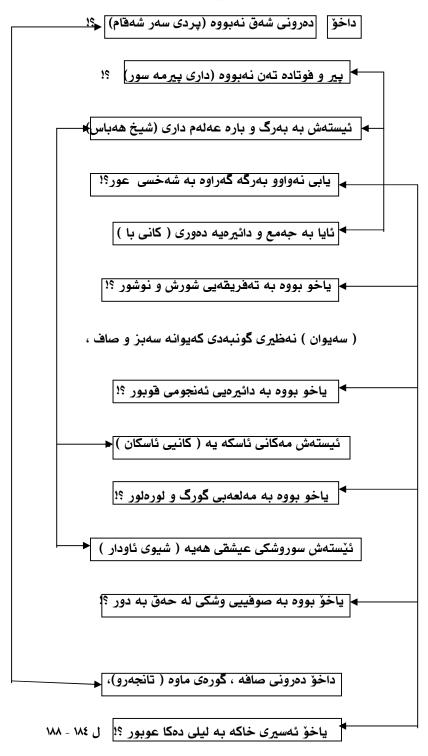
کهلله وهك جهررهی شهرابی پر نیشاط و تهر دهماغ

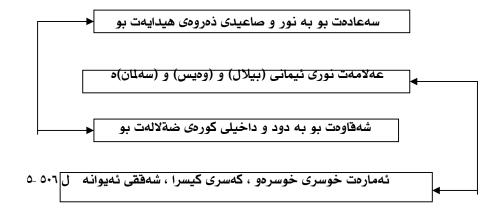
شیری نهر ، تاهویی بهر ، گورگی سهفهر ، قهمچی نهچیژ

مل عدلهم ، شیرین قدلهم ، اناهو شکهم ، مدیمون قددهم

سم خر و کلك ئيستر و ، مهنزل بر و ، عارمق نهريژ

زهرق و زهرراقیی وهکو خاکستهر ، ئهمما بی غوبار بهرق و بهرراقیی وهکو پیرۆزه ، لاکین بی کریژ ل ۲۲۶- ۲۲

ئەنجام:

لهم لێكۆلينهوهيه دا توانراوه ئهم ئهنجامانه به دهست بهێنرێت:

۱- پرۆسەى لادان (الانزياح) له دەقەكانى نالى دا سنورى روخسار تێدەپەرێنێ و بەرەو ئاستەكانى ترى زمان پەل دەھاوێژێ بەم ئەنجامەش ئەو تێروانينە رەت دەكرێتەوە كەبەلايەوە لادان لە شيعرى كلاسيكى دا لە سنوورى روخسار تێناپەرێ .

۲- فهرههنگی شیعری نالی ؟ به کۆمهلی وشه ، که ههندیکیان له دارشتنی خوّی بوون و ههندیکی تریان وشهی گویزراوه بوون ، له فهرههنگی زمانهوه بو ناو فهرههنگی شیعری ؟ دهولهمهند کراوه . بهم کارهش نهك ههر بینینی سیمای لاسایی کردنهوهی شیعری فارسی بهبهرههمهکانی نالی یهوه لهلایهن ههندی لیکوتلهرهوه کال دهبیتهوه بهلکو ئهو راستی یهشی پی دهخریته روو که (نالی) سهرباری دهوتهمهندکردنی فهرههنگی شیعری کلاسییکی کوردی توانیویهتی کوّمهنی وشهو دهستهواژه ی نویش بخاته سهر خهرمانی فهرههنگی شیعری فارسیشی .

۳- یاری کردن به شویّنی ریّزمانی کهرهسه سهرهکییهکانی رسته لای (نالی) نهگهر واتا گورینیشی لیّنهکهوتبیّتهوه ، گورینی شیّوهی واتای پیّ بهدیهیّنراوه بوّیه دیاردهی شکاندنی ریزبهندی یهکه ریّزمانییهکان له رسته شیعرییهکانیدا بووهته شهفلیّکی دیاری زمانه شیعرییهکهی .

٤- شهقلیّکی تری زمانی دهقهکانی نالی بایهخ دانیهتی به تهکنیکی (هاوتهریبی پیّکهاتهیی) و به هوّیهوه توانیویهتی هونهرمهندانه تر سیمای شیعریّتی به دهقهکانی ببهخشیّت و ئاسوّی واتایی لهبهردهمیاندا فراوانتر بکات .

پەرا*و*ێزەكان:

* ئەم لىكۆلىنەوەيە باسىكى وەرگىراوە لە نامەى دكتۆراى خويندكار(ئاڤان على مىرزا توفىق) كە بەناونىشانى (چنىنى دەق لە شىعرەكانى نالىدا) لە بەشى كوردى كۆلىنژى زمانى زانكۆى سلىمانى سالى ٢٠٠٨ گفتوگۆى لەسەر كراو وەرگىرا.

- ١- بروانه : تحليل النص الشعرى ، يورى لوتمان ، مجله التراث العربي ، عدد ١٠١ ، كانون الثاني ٢٠٠٦ .
 - ۲- نالی ئاگاداری ئهم راستیه بووه بوّیه وتوویهتی :
 - ((نالی)) نییهتی سیحری بهیان ،حیکمهتی شیعره.
 - ئەمما نىيەتى قووەتى دل ،قودرەتى ئىنشا
- ٣- بروانه : اللغه العليا ، النظرية الشعرية ، جون كوهن ، ترجمه : احمد درويش ، المجلس الاعلى للثقافة
 ١٩٩٥، ص٩ .
- ٤- بروانه : قضایا الشعریه ، رومان یاکبسون ، ترجمه محمد الولی و مبارك حنوز ، دار توبقال للنشر
 ۱۹۸۸۰ ، ص٦٥٠
 - ٥- مفهوم النظم عند عبدالقاهر الجرجاني ، نصر حامد ابو زيد ، ص ٣٧٣
- ٦- النص وتفاعل المتلقى فى الخطاب الادبى عند المعرى ، حميد سمير ، من منشورات اتحاد كتاب العرب ،
 دمشق ، ٢٠٠٥ ، ص ٢٠ .
 - ۷- بروانه : سهرچاوهی پیشوو ، ص ۲۳.
 - ٨ اللغة العليا ، النظرية الشعرية ، ص ١٠
- ۹- زمانی شیعر روانگهیه کی زمانه وانی و پراگماتیکی ، د . محمد معروف فتاح ، بۆکۆنفرانسی زمان / بهشی کوردی ، ۲۰۰۷ ل۳ .
 - ۱۰- سهر چاوهې پيشوو ، ل٤ .
 - ۱۱- سەرچاوەى پێشوو ، ل٩ .
- ۱۲- بروانه : نالی لهدهرهوهی کوردستاندا (۱۸٤۸ ۱۸۷۳) ، د . عبدالله حداد ، چاپخانهی زانکوّی سهلاحهدین ، ههولیّر ۲۰۰۰ ، ل ۸ .
- ۱۳- بروانه : شعرية الخطاب الادبى ، فريده مولى ، مجله الموقف الادبى ، العدد ٤١٤ تشرين الاول ٢٠٠٥ ،
 سايت : اتحاد الكتاب العرب ، دمشق .
 - ۱٤- زمانی شیعر روانگهیهکی زمانهوانی و پراگماتیکی ، ل۱۱ .
 - ۱۵- بروانه : سهرچاوهی پیشوو ، ل۳ .
- ۱۲- به بهراوردکردنی (۲۰۰۰)وشهو(۲۰۰۰)دهستهواژهی ناو دهقهکانی نالی لهگهل فهرههنگی شیعری سالمدا ئهم کاره کراوه بروانه : فهرههنگی شیعرهکانی سالم لهبهر روشنایی ئهدهبی فارسیدا ،ئاقان علی میرزا توفیق،نامهی ماستهر کولیژی زمان زانکوی سلیمانی ۲۰۰۱
- ۱۷- بروانه : عبدالقاهر الجرجانى بلاغته ونقده ، د . احمد مطلوب ، وكالة المطبوعات الكويت ، ط ۱ ، ۱۹۷۳ ، ص ۵۸ .
- ۱۸- بروانه : دراسات في النقد الادبي الحديث ، تاليف د. محمد صلاح زكي ابو حميدة ، جامعه الازهر بغزه . ٢٠٠٦ ، ص ٥٢ .

- ۱۹ زمانی شیعر روانگهیهکی زمانهوانی و پراگماتیکی ، ل ۱۲ .
 - ۲۰ سەرچاوەي يېشوو ، ل ۱۲
 - ۲۱- بروانه : سهرچاوهی پیشوو ، ل ۳ .
- ٢٢- بروانه : تحليل الخطاب الشعرى (استراتيجيه التناص) د. محمد مفتاح ، المركز الثقافى العربى ،
 بيروت ، ط ٤ ، ٢٠٠٥ ، ص ١٩ .
 - ٢٣- بروانه : التوازي ولغة الشعر ، محمد كنوني ، سايتي عبد الجابري ،ص ٣٥ .
- ۲۲- بروانه : سهر چاومی پیشوو ، ههروه ها تقنیه التوازی فی الشعر الحدیث ، د. عشتار داود ، المجلة الموقف
 الادبی ، العدد ۲٤۱ ، ایار ۲۰۰٦ .
 - ۲۵ بروانه : سهرچاوهی پیشوو .

سەرچاوەكان:

كتيْب:

كتيبه كوردى يهكان:

- ۱- دیوانی نالی ، لیّکوّلینهوهو لیّکدانهوهی مهلا عبدالکریم مدرس و فاتح عبدالکریم ، محمدی مهلا کریم ، حایخانهی کوّری زانیاری کورد ، بهغدا ، ۱۹۷۲
- ۲- زمانی شیعر روانگهیه کی زمانه وانی و پراگماتیکی ، د. محمد معروف فتاح ، بۆکۆنفرانسی زمان / بهشی کوردی ، ۲۰۰۷
- ۳- نالی له دەرەوەی کوردستان (۱۸۶۸ ، ۱۸۷۳) ، د . عەبدولاً حەداد ، چاپخانەی زانکۆی سەلاحەدین ، ۲۰۰۰

كتيبه عهرهبي يهكان:

- ۱- تحليل الخطاب الشعرى (استراتيجيه التناص) د . محمد مفتاح ، المركز الثقافي العربي ، بيروت ، ط ٤ ، ٢٠٠٥ .
 - ٢- دراسات في النقد الادبي الحديث ، تاليف د. محمد صلاح زكي ابو حميده ، جامعه الازهر بغزه ٢٠٠٦ .
 - ٣- عبد القاهر الجرجاني ، بلاغته ونقده د . احمد مطلوب ، وكالة المطبوعات الكويت ، ط ١ ، ١٩٧٣ .
 - ٤ اللغة العليا ، النظرية الشعرية ، جون كوهن ، ترجمة : احمد درويش ، المجلس الاعلى للثقافة ، ١٩٩٩ .
- ٥- النص وتفاعل المتلقى فى الخطاب الادبى عند المعرى ، حميد سمير ، من منشورات اتحاد كتاب العرب ،
 دمشق ، ٢٠٠٥.

گۆڤارە عەرەبى يەكان :

- ١- تحليل النص الشعرى ، يورى لوتمان ، مجلة التراث العربي ، عدد ١٠١ ، كانون الثاني ٢٠٠٦ .
- ٢- تقنية التوازي في الشعر الحديث ، د . عشتار داود ، المجلة الموقف الادبي العدد ، ٢٤١ ، ايار ٢٠٠٦ .
 - ٣- شعرية الخطاب الادبي ، فريدة مولى ، مجلة الموقف الادبي ، عدد ٤١٤ ، تشرين الاول ٢٠٠٥ .

٤- مفهوم النظم عند عبدالقاهر الجرجانى ، نصر حامد ابو زید ، مجلة فصول ، مجلد ٥ ، عدد ١ ، سنة
 ١٩٨٤.

انتزنت:

١ -التوازي ولغة الشعر ، محمد كنوني ، سايتي عبد الجابري www.fikrwanakd.aljabriabed.net

ملخص البحث

هذا البحث هو تحليل للمستوى التركيبي للغة (نالى) الشعرية كمستوى المحوري في اللغة الشعرية و الذى يستعان به لاظهار القدرة الابداعية لدى الشاعر و لم يطرق لحد الان كبحث تطبيقي من قبل الدارسين .

تتكون الدراسة من مبحثين اولهما يبحث عن ظاهرة الانزياح و انواعه في (لغة (نالى) الشعرية). و يتناول المبحث الثاني (ظاهرة التوازي) . وفي الخاتمة اظهرت مجموعة نتائج جديدة حول الموضوع .

Abstract

The aim of this research is to analyze the contentment level of Nali's poetic diction which is considered to be a skilled level of poetic language that can indicate invention abilities, but in fact it has not been brought into thought as a practical research by the researchists so far .

The study holds two main parts. The first part deals with 'Deviation Phenomena' and its types in Nali's poetic diction. Then 'Parallel Phenomena' is talked over in the second part of the study. Finally, some new conclusions are pointed out in the study.

كورتهى ليكولينهوه

کاری ئهم لیّکوّلینهوهیه شیکردنهوهی ئاستی پیّکهاتهیی زمانی دهقه شیعرییهکانی نالی یه که ئاستیّکی گرنگی زمانی شیعرییهو توانای داهیّنانی پی دهردهخریّت و بوٚخوٚی تا ئیّستا وهك لیّکوٚلینهوهیهکی پراکتیکی لیّکوٚلهران گرنگی یان پی نهداوه.

باسهکهش له دووبهش پیکهاتووه . له بهشی یهکهمدا روو له دیارده کلادان و جوّرهکانی له (زمانی شیعری نالی) دا کراوه و له بهشی دووهمیشدا باس له (دیارده هاوتهریبی) کراوه . له کوّتاییشدا کوّمهلّی نهنجامی نوی خراوهته بهردهست .

